УДК 327.56:355.02:316.647.8(470+571)»1991/2026»
DOI https://doi.org/10.32782/2707-5206.2026.42.12

Коган Я. В.
аспірант,
кафедра міжнародних відносин,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
E-mail: yanik1922@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-6570-3878

ЯДЕРНИЙ ЧИННИК У МАСОВІЙ СВІДОМОСТІ РОСІЯН: ВІД РОЗПАДУ СРСР ДО ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ (1991–2026)

Стаття присвячена дослідженню еволюції ядерного чинника у масовій свідомості росіян від розпаду СРСР до сучасного етапу російсько-української війни. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі громадської думки у забезпеченні легітимності російської політики ядерного стримування, посиленням використання Кремлем ядерного сигналінгу як інструменту зовнішньополітичного примусу та необхідністю з'ясування впливу державної пропаганди на формування суспільного сприйняття ядерної зброї. Метою дослідження є виявлення закономірностей трансформації ставлення російського суспільства до ядерної зброї на основі аналізу незалежних соціологічних досліджень, офіційних доктринальних документів Російської Федерації та сучасної наукової літератури. Методологічну основу становлять історіографічний, порівняльний, контент- та дискурс-аналіз, що дозволили простежити взаємозв'язок між еволюцією російської ядерної доктрини, змінами політичного дискурсу та динамікою масової свідомості. Встановлено, що трансформація уявлень відбувалася нерівномірно й корелювала з етапами розвитку російської ядерної політики, анексією Криму, повномасштабним вторгненням в Україну та використанням ядерної риторики як засобу внутрішньої мобілізації населення і зовнішньополітичного тиску. Проаналізовано результати соціологічних досліджень, які засвідчують поступове зростання толерантності росіян до ядерної риторики, однак водночас демонструють збереження негативного ставлення більшості населення до застосування ядерної зброї навіть за умов воєнної ескалації. Показано існування розриву між абстрактним схваленням ядерного примусу та підтримкою його використання. Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні аналізу еволюції російської ядерної доктрини з динамікою масової свідомості на основі незалежних соціологічних даних. Зроблено висновок, що попри ерозію ядерного табу та зростання суспільної толерантності до ядерних погроз, більшість росіян і надалі не підтримує безпосереднє застосування ядерної зброї, а ядерний сигналінг виконує функцію політичної демонстрації сили та інструмента легітимації державної політики.

Ключові слова: ядерна свідомість, масова свідомість, ядерне стримування, ядерний сигналінг, російсько-українська війна, ядерна доктрина, ядерне табу.

Актуальність теми дослідження. Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок з науковими або практичними задачами. Ядерний чинник завжди

© Коган Я. В., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

займав особливе місце в масовій свідомості громадян держави, яка успадкувала найбільший у світі арсенал ядерної зброї після розпаду Радянського Союзу. Протягом десятиліть ядерна зброя функціонувала як символ радянської та пострадянської величі, джерело колективної ідентичності та, водночас, предмет масового залякування (Bollfrass, 2022). Однак повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році та систематичне використання ядерного примусу поставили питання про глибинні зміни у сприйнятті ядерної зброї пересічними громадянами.

Попри широке дослідження ядерної доктрини Росії у світовій науковій літературі, значно менше уваги приділяється питанню змін у масовому ставленні росіян до ядерного потенціалу своєї держави. Водночас, у контексті регулярного моніторингу суспільних настроїв, який проводить режим Путіна, дане питання виходить далеко за межі академічного інтересу, адже громадська думка щодо ядерної зброї стає одним із важливих чинників внутрішньополітичних розрахунків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ядерного чинника у масовій свідомості росіян та ядерної політики Росії широко представлена у працях зарубіжних дослідників. Емпіричну основу дослідження громадської думки становлять соціологічні роботи М. Сметани та М. Ондерко (Smetana & Onderco, 2024; Smetana & Onderco, 2025), які здійснили незалежні опитування російського населення щодо ставлення до можливого застосування ядерної зброї. Їхні результати набули поширення також в аналітичних і медійних публікаціях Kyiv Independent (2024), Russia Matters (2024; 2025) та UAWire (2024). Доктринальні засади російського ядерного стримування розкрито у монографії Д. Адамського (Adamsky, 2024), механізми та причини неефективності російського ядерного примусу дослідили А. Арндт, Л. Горовіц і М. Ондерко (Arndt, Horovitz & Onderco 2023), а еволюцію ядерної риторики, внутрішніх дискусій російського військово-політичного керівництва та пов'язаних із цим ризиків проаналізовано у працях А. Фінка, Г. Рози-Ернандес та К. Оверфілда (Fink, Rosa-Hernandez & Overfield, 2024), а також у дослідженні проєкту CSIS «Deter and Divide» (Williams et al., 2024).

Серед українських дослідників провідний внесок у розроблення проблематики зробила П. Сіновець (Sinovets, 2024; 2025). У співавторстві з А. Вісенте (Sinovets & Vicente, 2024) вона дослідила вплив російської агресії на трансформацію ставлення українських політичних еліт і суспільства до ядерної зброї, а разом із М. А. Алкішем (Sinovets & Alkış, 2025) проаналізувала еволюцію російських ядерних погроз та проблему зниження їхньої переконливості.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до аналізу ядерного чиннику як соціологічного феномену в динаміці масової свідомості за 35-річний період. На відміну від попередніх досліджень, які або зосереджувалися на доктринальному вимірі, або обмежувалися окремими хронологічними зрізами, ця робота простежує еволюцію громадської думки у зв'язку з кожним ключовим переломним моментом ядерної політики Росії. Додатково здійснено зіставлення традиційних соціологічних даних (які вимірюють «виправданість») із результатами опитувального експерименту (що моделюють реальну підтримку). Це дозволяє побачити принципову різницю між риторичною та поведінковою толерантністю до ядерного застосування.

Методологічною основою роботи є поєднання історико-політологічного та соціологічного підходів. Історіографічний аналіз використано для узагальнення

сучасних наукових праць, присвячених російській ядерній політиці та трансформації суспільної свідомості. Контент-аналіз застосовано до первинних соціологічних досліджень М. Сметани та М. Ондерко (Smetana & Onderco, 2024; Smetana & Onderco, 2025), які становлять основне емпіричне джерело роботи. Публікації Kyiv Independent, Russia Matters та UAWire використовуються виключно як вторинні джерела для репрезентації та інтерпретації результатів цих досліджень, а не як самостійна емпірична база.

Дискурс-аналіз застосовано до офіційних заяв російського керівництва, положень воєнних доктрин Російської Федерації 1993, 2000, 2010, 2014, 2020 та 2024 років і сучасного офіційного російського ядерного дискурсу. Порівняльний аналіз використано для виявлення взаємозв'язку між змінами державної ядерної політики та динамікою громадської думки. Хронологічна періодизація ґрунтується на ключових етапах еволюції російської ядерної політики (1991, 2000, 2008, 2014, 2022, 2024–2026). Під час інтерпретації соціологічних даних враховано обмеження їхньої валідності, пов'язані з проведенням опитувань в умовах авторитарного режиму, можливим ефектом соціальної бажаності відповідей та самоцензурою респондентів.

У межах дослідження під ядерною свідомістю розуміється сукупність суспільних уявлень, оцінок і поведінкових установок щодо ролі ядерної зброї у забезпеченні безпеки держави та допустимості її застосування. Ядерний сигналінг трактується як демонстративне використання політичних заяв, військових навчань або інших дій з метою впливу на рішення потенційного противника шляхом створення загрози можливого застосування ядерної зброї. Ядерне табу розглядається як сформована міжнародна та суспільна норма, що обмежує сприйняття застосування ядерної зброї як морально та політично неприйнятного засобу ведення війни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Формулювання цілей статті. Попри значний масив досліджень російської ядерної політики та міжнародних аспектів ядерного стримування, питання трансформації масової свідомості російського населення щодо ядерної зброї залишається недостатньо комплексно дослідженим. Наявні праці переважно зосереджені на аналізі воєнної доктрини, зовнішньополітичних механізмів ядерного примусу або окремих соціологічних вимірюваннях, тоді як взаємозв'язок між еволюцією державної ядерної політики, офіційного дискурсу та змінами суспільних установок упродовж тривалого історичного періоду досі не отримав цілісного висвітлення. Саме усуненню цієї дослідницької прогалини присвячена дана стаття.

Метою статті є дослідження еволюції ядерного чинника у масовій свідомості росіян у період від розпаду СРСР до 2026 року на основі аналізу соціологічних досліджень, офіційних доктринальних документів Російської Федерації та сучасних наукових праць.

Дослідницьке питання полягає у з'ясуванні того, яким чином змінювалося ставлення російського суспільства до ядерної зброї під впливом ключових зовнішньополітичних подій, трансформації російської ядерної доктрини та державної інформаційної політики.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що упродовж 1991–2026 років масова свідомість росіян зазнала поступової трансформації: від переважного сприйняття

ядерної зброї як інструменту стратегічного стримування до зростання суспільної толерантності щодо можливості її застосування у війні. Перевірка гіпотези здійснюється шляхом порівняльного аналізу результатів незалежних соціологічних досліджень, еволюції російських воєнних доктрин та змін офіційного політичного дискурсу.

Для досягнення поставленої мети визначено такі ***завдання*** дослідження:

– проаналізувати еволюцію російської ядерної політики після розпаду СРСР;

– визначити основні етапи трансформації масової свідомості росіян щодо ядерної зброї;

– простежити взаємозв'язок між змінами офіційної ядерної доктрини та громадської думки;

– узагальнити результати сучасних соціологічних досліджень щодо ставлення росіян до можливого застосування ядерної зброї;

– оцінити вплив державної пропаганди та ядерного сигналінгу на формування відповідних суспільних установок.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Розпад Радянського Союзу відкрив питання безпрецедентного для новітньої історії масштабу – понад 45 000 одиниць ядерної зброї раптово опинилися на територіях чотирьох новоутворених держав – Росії, України, Казахстану та Білорусі (Bollfrass & Herzog, 2022). Для масової свідомості росіян ця ситуація мала суперечливий характер, адже з одного боку, розпад СРСР приніс певні надії на інтеграцію до системи міжнародної безпеки, а з іншого – ядерна зброя залишалася символом тієї величі, яку Росія прагнула втримати як головна правонаступниця Союзу. Ключовою подією цього етапу стало підписання Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 року. Відмова України від ядерного статусу фактично закріпило за Росією статус єдиного ядерного спадкоємця СРСР. І тут важливо, що у масовій свідомості росіян ядерна зброя поступово набула функції символу збереженої великодержавності. Особливо на тлі глибокої економічної кризи та демографічної кризи 1990-х (Adamsky, 2024).

Водночас реальний стан ядерних сил істотно відрізнявся від їхнього символічного образу. Стратегічні підводні човни місяцями не виходили на бойове чергування через технічні несправності, фінансування ракетних військ скоротилося до критичного мінімуму. Тому ядерна доктрина 1993 року відмовилася від радянського принципу «незастосування першим», і закріпила право на перший ядерний удар у відповідь на загрозу «ситуацій, критичних для національної безпеки» – як спосіб компенсувати конвенційну слабкість (Russian Matters, 2020).

У масовій свідомості росіян у цей період значною мірою зберігалися успадковані від радянської доби уявлення про особливу роль ядерної зброї як гаранта безпеки та статусу великої держави. Водночас пам'ять про катастрофічні наслідки можливої ядерної війни сприяла сприйняттю її як крайнього, небажаного сценарію, хоча офіційний дискурс дедалі більше підкреслював виняткову відповідальність Росії як ядерної держави (Adamsky, 2024; Van Bladel, 2023).

Збройні та вже «заморожені» конфлікти на пострадянському просторі стали першим серйозним випробуванням для пострадянської Росії. І хоча в жодному з них ядерну зброю не використовували як інструмент прямого примусу, саме Росія де-факто визначала параметри цих конфліктів. Вона фактично виступала фоновим чинником, таким собі гарантом того, що жоден зовнішній гравець не

ризикне прямим втручанням у її зону інтересів (Bollfrass and Herzog, 2022). Хоча під час війни з Грузією ядерні погрози ще не стали самостійним інструментом політичного тиску, саме цей конфлікт продемонстрував готовність Росії використовувати свій статус ядерної держави як фактор стримування можливого втручання НАТО. Сама операція проти Грузії виявилася своєрідним відображенням того, як Росія бачила власну роль «гаранта» у таких зонах. І ця роль у масовій свідомості підкріплювалася ядерним статусом держави як інструментом стримування зовнішніх акторів.

Соціологічних даних щодо ставлення росіян до ядерної зброї саме в контексті цих конфліктів майже не зберіглося, адже питання ядерного застосування тоді просто не входило до стандартних блоків опитувань. Проте загальна тенденція відносно проста: протягом 1990-х і на початку 2000-х масова свідомість утримувала стійке ядерне табу. Воно фактично спиралося на успадковані з радянської доби уявлення про ядерну зброю як засіб стримування, і аж ніяк не як реальний інструмент ведення бойових дій.

Одним із серйозних етапів у формуванні ядерної свідомості росіян стала анексія Криму у березні 2014 року. Порушення Будапештського меморандуму відкрило для Кремля можливість безкарно застосовувати силу проти держави, що свого часу відмовилася від ядерної зброї. Як зауважують дослідники, цей прецедент суттєво підірвав міжнародну довіру до самого механізму гарантій безпеки (Arndt, Horovitz & Onderco, 2023). З точки зору ядерного сигналінгу анексія Криму означала якісний стрибок у тактиці російського керівництва. Публічне визнання, що під час анексії кримського півострова уряд особисто готував ядерні сили до «повної боєготовності», потрапило до міжнародної преси і вперше надало ядерним погрозам персоніфікованого звучання (CNAS, 2023).

У масовій свідомості росіян анексія Криму спрацювала як класичний «ралі-ефект»: рейтинг Путіна зріс із 63% у листопаді 2013 року до рекордних показників підтримки, а сама подія інтерпретувалася більшістю не як агресія, а як «відновлення історичної справедливості» (Van Bladel, 2023). У цьому контексті ядерний арсенал сприймався як те, що фактично «захистило» операцію від зовнішнього втручання. До 2014 року уявлення росіян про ядерну зброю поступово трансформувалися: поряд із традиційним сприйняттям її як інструменту стримування дедалі помітніше утверджувалося бачення ядерного потенціалу як важливого чинника забезпечення міжнародного статусу та військово-політичної могутності Росії. Після початку російсько-українського конфлікту ці тенденції лише посилилися, хоча значна частина росіян і надалі демонструвала небажання підтримувати безпосереднє застосування ядерної зброї (Smetana & Onderco, 2025).

Період з 2015 до 2021 року став часом поступового, але відчутного нагнітання ядерної риторики. Російське керівництво крок за кроком оновлювало ядерну доктрину (у 2014 та 2020 роках), розширюючи перелік підстав для застосування ядерної зброї. Документ 2020 року вперше виокремив ядерну стратегію в окремий нормативний акт і закріпив право на перший ядерний удар у разі «загрози існуванню держави». Саме це формулювання згодом систематично використовувалося для обґрунтування ядерних погроз (Russian Matters, 2020).

Паралельно відбувалася мілітаризація суспільної свідомості (Smetana & Onderco, 2024). Вона проявлялася у різних, інколи навіть символічних формах:

– ядерні ракети демонструвалися на військових парадах;

– православна церква освячувала ядерні об'єкти;
– державні медіа нормалізували обговорення ядерних сценаріїв.

У дослідженні Сметани та Ондерко за 2021 рік зафіксовано, що 28% росіян погоджувалися б із рішенням уряду завдати ядерного удару по базі НАТО у гіпотетичному сценарії поразки у Прибалтиці. Цей показник практично не змінився до 2024 року, попри два з половиною роки повномасштабної війни (Smetana & Onderco, 2024).

Початок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року супроводжувався ядерним сигналінгом безпрецедентної відвертості. Того ж дня Путін публічно перевів ядерні сили на «підвищений рівень бойової готовності» і у зверненні попередив зовнішніх акторів про «наслідки, яких вони ніколи ще не бачили в своїй історії» (Williams et al., 2024). За підрахунками дослідників CSIS, лише за перші 18 місяців війни було зафіксовано понад 200 публічних заяв російських посадовців із посиланням на ядерну зброю.

Ядерна риторика Кремля розгорталася одразу у трьох вимірах. У зовнішньому – для стримування НАТО від прямого втручання та обмеження обсягів військової допомоги Україні (Adamsky, 2024). У доктринальному – через розширення можливих ядерних сценаріїв в оновленій доктрині 2024 року. І у внутрішньому – як інструмент впливу на суспільні уявлення про війну та спосіб легітимації режиму (Sinovets & Vicente, 2024).

Найбільш концентровано зовнішній вимір ядерного сигналінгу проявився у жовтні 2022 року. Саме тоді, на тлі катастрофічних для Росії результатів Харківського та Херсонського контрнаступів Збройних Сил України, Кремль розгорнув скоординовану інформаційну кампанію щодо нібито підготовки Україною «брудної ядерної бомби». Ця кампанія, яку дослідники Bulletin of the Atomic Scientists (2026) охарактеризували як одну з найнебезпечніших ядерних криз із часів «холодної війни», поєднувала публічні заяви, масштабні навчання та закриті дипломатичні сигнали. Реакція США, Великобританії, Франції та КНР, яка чітко окреслила неприйнятні наслідки будь-якого ядерного удару, сприяла деескалації риторики (Williams et al., 2024). Уже 27 жовтня 2022 року Путін заявив на Валдайському форумі, що застосування ядерної зброї «не має сенсу ні з воєнного, ні з політичного погляду» (CIDOB, 2022).

Паралельно змінювалася і суспільна думка, хоча її інтерпретація потребує обережності. Умови авторитарного режиму, де з 2022 року запроваджена кримінальна відповідальність за «дискредитацію армії», очевидно обмежують відвертість респондентів. І все ж зафіксовані тенденції сприймаються показово. У квітні 2023 року 60% росіян вважали, що керівництво країни не готове застосувати ядерну зброю в Україні, і лише 29% – що готове. На запитання про виправданість такого застосування 56% відповіли «ні», тоді як 29% – «так» (Smetana & Onderco, 2024; York, 2024).

Уже за рік картина помітно змінилася. У червні 2024 року частка тих, хто вважав ядерне застосування виправданим, зросла до 34%, а в листопаді досягла 39% (York, 2024). Аналітики Belfer Center простежили тренд: зростання від 29% у квітні 2023-го до 34% у червні 2024-го і до 39% у листопаді 2024-го, тоді як частка противників скоротилась з 56% до 45% (Russia Matters, 2024). Важливим нюансом є те, що серед тих, для кого телебачення є основним джерелом інформації, співвідношення «виправдано»/«невиправдано» у 2024 році майже зрівнялося.

Паралельно цьому, унікальний експеримент М. Сметани та М. Ондерко (Smetana & Onderco, 2024), де респондентам пропонували не абстрактні оцінки, а конкретні сценарії, показав дивовижну стійкість ядерного табу. 71% росіян не підтримали б обмежений ядерний удар по базі НАТО у Польщі, навіть за умови поразки у гіпотетичному конфлікті у Прибалтиці. Майже стільки ж, 72%, відхилили можливість ядерного удару по військовому об'єкту в Україні навіть у сценарії загрози втрати Криму. І що цікаво, порівняно з 2021 роком ці показники майже не змінилися: 28% підтримки тоді проти 29% у 2024-му (Smetana & Onderco, 2024). Головний стримуючий чинник – очікувані жертви серед цивільного населення.

Виникає парадокс, де зростання «виправданості» ядерного застосування в опитуваннях поєднується зі стійким табу в конкретних ситуаціях. По-перше, саме поняття «виправданий» у свідомості росіян має радше моральний, ніж стратегічний сенс, а зростання цього показника означає ерозію морального осуду, а не готовність підтримати реальний удар (Smetana & Onderco, 2025). По-друге, постійна присутність ядерної риторики формує загальну толерантність до таких тем, але не обов'язково переходить у підтримку дій. І, по-третє, режим активно використовує ядерний дискурс як інструмент демонстрації сили та легітимації, навіть коли реальне застосування виглядає малоймовірним.

У листопаді 2024 року Путін підписав оновлену ядерну доктрину, яка формально знизила поріг застосування ядерної зброї. Зокрема, передбачалася відповідь на конвенційну агресію, що створює «критичну загрозу» суверенітету, а також трактування атаки неядерної держави за підтримки ядерної як «сумісного нападу» (Russian Matters, 2024) в контексті дозволу США Україні застосовувати далекобійну зброю по території Росії та операції ЗСУ в Курській області (Sinovets and Alkış, 2025). Того ж місяця Росія вперше застосувала балістичну ракету «Орєшник» по Дніпру, в результаті чого опитування листопада 2024 року зафіксувало подальше зростання: 39% вважали ядерне застосування виправданим, а 56% – що конфлікт рухається до прямого зіткнення з НАТО (Russia Matters, 2024; UAWire, 2024).

Втім, уже в червні 2025 року показники різко змінилися. Частка тих, хто вважав ядерне застосування виправданим, знизилася до 24%, тоді як частка тих, хто вважав його невиправданим, зросла до 65% (Russia Matters, 2025). Такий перепад, очевидно, корелює з переговорним процесом початку 2025 року та зменшенням інтенсивності ядерної риторики в публічному просторі. Додатково простежується цікава залежність: підтримка ядерного застосування значно вища серед тих, хто довіряє телебаченню, і помітно нижча серед тих, хто критично оцінює ситуацію в країні та діяльність Путіна (York, 2024).

Важливим є і внутрішній вимір. Починаючи з 2014 року, режим Путіна зробив регулярні соціологічні опитування стандартною практикою, адже навіть авторитарна система змушена зважати на суспільні настрої, які можуть стати джерелом нестабільності, особливо в умовах затяжної війни та економічного тиску. Зокрема, зволікання з оголошенням мобілізації у 2022 році, ймовірно, було пов'язане саме з побоюваннями реакції суспільства (Smetana & Onderco, 2024). У цьому контексті ядерний сигналінг виконує також внутрішньополітичну функцію. Він покликаний створювати відчуття сили й захищеності, знижувати тривожність через воєнні невдачі і, зрештою, підтримувати легітимність режиму.

Водночас дані опитувань квітня 2023 року, відтворені у Kyiv Independent (2024) показували, що лише 29% росіян вірили у готовність Кремля реально застосу-

вати ядерну зброю. Тобто більшість сприймала ці погрози як блеф. І це суттєво підривало їхню переконливість, принаймні для внутрішньої аудиторії. Саме це протиріччя, як вважають дослідники, стало одним із чинників оновлення ядерної доктрини у 2024 році з метою відновлення довіри до стримування як зовні, так і всередині країни. П. Сіновець прямо зазначає, що надмірні й нереалізовані погрози «розмили» їхню достовірність і змусили керівництво шукати нові способи повернути ядерний авторитет (Sinovets & Alkış, 2025).

Для узагальнення основних результатів незалежних соціологічних досліджень динаміку зміни ставлення росіян до ядерної зброї представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка трансформації ставлення росіян до ядерної зброї (за результатами незалежних соціологічних досліджень)

Період	Ключова подія	Ставлення суспільства
1991–1999	розпад СРСР	ядерна зброя як символ статусу
2000–2013	відновлення військової могутності	посилення підтримки стримування
2014	анексія Криму	зростання довіри до ядерної політики
2022–2026	Повномасштабна війна	зростання толерантності до ядерних погроз, підтримка погроз значно вища за підтримку реального удару

Джерело: створено автором

Показово, що навіть у внутрішньоросійській експертній дискусії почали з'являтися оцінки, які визнають кризу переконливості ядерного стримування. Як встановили А. Фінк, Г. Роза-Ернандес та К. Оверфілд (Fink, Rosa-Hernandez & Overfield, 2024) у звіті CNA, частина дослідників із середовища російського ВПК наполягала на необхідності розробки доктрини неядерної стратегічної зброї, оскільки режим фактично «не готовий відповідати на численні порушення своєї доктрини використанням ядерної зброї» (Fink, Rosa-Hernandez & Overfield, 2024). Ця констатація, що визнає нездатність Кремля виконати власні погрози, є симптоматичною, адже ядерна зброя перетворюється на інструмент сигналізації, а не реальну бойову опцію.

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проведений аналіз дає змогу констатувати, що масова свідомість росіян зазнала нерівномірної трансформації, яка корелювала з ключовими етапами еволюції ядерної політики Росії, при цьому зростання толерантності до ядерної риторики не супроводжується пропорційним зростанням готовності підтримати реальне застосування ядерної зброї.

Дослідження еволюції ядерного чиннику в масовій свідомості росіян дозволяє сформулювати низку системних висновків. По-перше, ядерна свідомість росіян змінювалася не поступово, а стрибками. Визначальну роль тут відігравала зміна наративу публічного дискурсу. Якщо у 1990-х роках масова свідомість зберігала радянське ядерне табу, то після 2014 року та 2022-го – систематичний ядерний сигналінг Кремля почав повільно, але відчутно розмивати ці межі.

По-друге, коливання частки росіян, які вважають ядерне застосування «виправданим» (29% у квітні 2023-го, після чого 39% у листопаді 2024-го та 24%

у червні 2025-го), не супроводжується таким самим коливанням готовності підтримати реальний удар у конкретних сценаріях. Попри пропагандистський тиск, 71–72% росіян відмовляються підтримувати ядерний удар навіть за умов потенційних стратегічних втрат, що свідчить радше про ерозію морального табу, ніж про формування масової проядерної позиції.

По-третє, парадокс ситуації полягає в тому, що надмірний ядерний сигналінг починає підривати власну ефективність. Якщо у квітні 2023 року лише 29% росіян вірили у готовність Кремля реально натиснути «червону кнопку», то повторювані, але нереалізовані погрози стали підставою для внутрішньої критики і зрештою підштовхнули режим до оновлення доктрини у 2024 році. Введення ЗСУ до Курської області влітку 2024 року та регулярні удари БПЛА по російській території на початку 2026 року залишилися без ядерної відповіді. Це наочно демонструє розрив між декларативною та реальною ядерною поведінкою. Таким чином, більшість росіян зберігає ядерне табу, але не стільки через віру в незастосовність зброї, скільки через сумнів у готовності власного лідера її застосувати.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням механізмів формування ядерної свідомості в умовах авторитарного режиму, впливу державної інформаційної політики на суспільні установки, а також з аналізом трансформації ставлення російського суспільства до ядерної зброї після завершення російсько-української війни.

References [Список використаної літератури]

Adamsky, D. (2024). *The Russian way of deterrence: Strategic culture, coercion, and war*. Stanford, CA: Stanford University Press. [in English]. [Adamsky D. *The Russian Way of Deterrence: Strategic Culture, Coercion, and War*. Stanford (CA): Stanford University Press, 2024. 214 p.].

Arndt, A. C., Horovitz, L., & Onderco, M. (2023). Russia's failed nuclear coercion against Ukraine. *The Washington Quarterly*, 46(3), 167–184. https://doi.org/10.1080/0163660X.2023.2259665 [in English]. [Arndt A. C., Horovitz L., Onderco M. Russia's Failed Nuclear Coercion against Ukraine. *The Washington Quarterly*. 2023. Vol. 46, No. 3. P. 167–184. URL: https://doi.org/10.1080/0163660X.2023.2259665 (дата звернення: 01.05.2026)].

Bollfrass, A. K., & Herzog, S. (2022). The war in Ukraine and global nuclear order. *Survival*, 64(4), 7–32. https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2103255 [in English]. [Bollfrass A. K., Herzog S. The War in Ukraine and Global Nuclear Order. *Survival*. 2022. Vol. 64, No. 4. P. 7–32. URL: https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2103255 (дата звернення: 01.05.2026)].

Fink, A., Rosa-Hernandez, G. I., & Overfield, C. (2024, September). Moscow Does Not Believe in Tears: Russia's Political-Military Establishment Debates Credibility of Nuclear Threats and Potential Nuclear Employment. Arlington, VA: CNA. https://www.cna.org/reports/2024/09/moscow-does-not-believe-in-tears [in English]. [Fink A., Rosa-Hernandez G. I., Overfield C. Moscow Does Not Believe in Tears: Russia's Political-Military Establishment Debates Credibility of Nuclear Threats and Potential Nuclear Employment. Arlington (VA): CNA, 2024. URL: https://www.cna.org/reports/2024/09/moscow-does-not-believe-in-tears (дата звернення: 01.05.2026)].

Russian Matters. (2020). *Basic principles of state policy of the Russian Federation on nuclear deterrence*. https://rusmilsec.blog/wp-content/uploads/2021/08/nucdet_rf_2020_eng.pdf [in English]. [Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence. 2020. URL: https://rusmilsec.blog/wp-content/uploads/2021/08/nucdet_rf_2020_eng.pdf (дата звернення: 01.05.2026)].

Russian Matters. (2024). *Basic principles of state policy of the Russian Federation on nuclear deterrence*. https://www.russiamatters.org/2024-basic-principles-state-policy-russian-federation-nuclear-deterrence [in English]. [Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence. 2024. URL: https://www.russiamatters.org/2024-basic-principles-state-policy-russian-federation-nuclear-deterrence (дата звернення: 01.05.2026)].

Russia Matters. (2025, July 3). Russia in Review, June 27-July 3, 2025. Belfer Center, Harvard Kennedy School. https://www.russiamatters.org/news/russia-review/russia-review-june-27-july-3-2025 [in English]. [Russia in Review, June 27-July 3, 2025. Russia Matters. Belfer Center, Harvard Kennedy School.

2025. 3 July. URL: https://www.russiamatters.org/news/russia-review/russia-review-june-27-july-3-2025 (дата звернення: 01.05.2026)].

Sinovets, P., & Vicente, A. (2024). The day after: the impact of Russia's invasion on Ukrainian political elites' and public attitudes toward nuclear weapons. *The Nonproliferation Review*, 30(4-6), 197–219. https://doi.org/10.1080/10736700.2024.2436663 [in English]. [Sinovets P., Vicente A. The Day After: The Impact of Russia's Invasion on Ukrainian Political Elites' and Public Attitudes toward Nuclear Weapons. *The Nonproliferation Review*. 2024. Vol. 30, No. 4-6. P. 197-219. URL: https://doi.org/10.1080/10736700.2024.2436663 (дата звернення: 01.05.2026)].

Sinovets, P., & Alkış, M. A. (2025). Deterrence, compellence, or credibility fatigue? Russian nuclear threats in the war on Ukraine. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 8(3), 393-408. https://doi.org/10.1080/25751654.2025.2586386 [in English]. [Sinovets P., Alkış M. A. Deterrence, Compellence, or Credibility Fatigue? Russian Nuclear Threats in the War on Ukraine. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*. 2025. Vol. 8, No. 3. P. 393-408. URL: https://doi.org/10.1080/25751654.2025.2586386 (дата звернення: 01.05.2026)].

Smetana, M., & Onderco, M. (2024). What the Russian public thinks about the use of nuclear weapons. *Arms Control Today,* October. https://www.armscontrol.org/act/2024-10/features/what-russian-public-thinks-about-use-nuclear-weapons [in English]. [Smetana M., Onderco M. What the Russian Public Thinks about the Use of Nuclear Weapons. *Arms Control Today*. 2024. October. URL: https://www.armscontrol.org/act/2024-10/features/what-russian-public-thinks-about-use-nuclear-weapons (дата звернення: 01.05.2026)].

Smetana, M., & Onderco, M. (2025). 'Hope the Russians love their children too': Russian public support for the use of nuclear weapons after the invasion of Ukraine. *Journal of Global Security Studies*, 10(3), ogaf012. https://doi.org/10.1093/jogss/ogaf012 [in English]. [Smetana M., Onderco M. 'Hope the Russians Love Their Children Too': Russian Public Support for the Use of Nuclear Weapons after the Invasion of Ukraine. *Journal of Global Security Studies*. 2025. Vol. 10, No. 3. ogaf012. URL: https://doi.org/10.1093/jogss/ogaf012 (дата звернення: 01.05.2026)].

UAWire. (2024, November 29). 39% of Russians justify possible nuclear weapon use in Ukraine, poll reveals. UAWire. https://uawire.org/39-of-russians-justify-possible-nuclear-weapon-use-in-ukraine-poll-reveals [in English]. [39% of Russians Justify Possible Nuclear Weapon Use in Ukraine, Poll Reveals. UAWire. 2024. 29 November. URL: https://uawire.org/39-of-russians-justify-possible-nuclear-weapon-use-in-ukraine-poll-reveals (дата звернення: 01.05.2026)].

Van Bladel, J. (2023). Captivated by War: The Russian People in the Face of the Ukraine War, Mobilization, and Tactical Defeat. Egmont Paper 118. *Brussels: Egmont Institute.* [in English]. [Van Bladel J. Captivated by War: The Russian People in the Face of the Ukraine War, Mobilization, and Tactical Defeat. *Brussels: Egmont Institute*, 2023. (Egmont Paper 118).].

Williams, H., Hartigan, K., MacKenzie, L., Younis, R. (2024). Deter and divide: Russia's nuclear rhetoric and escalation risks in Ukraine. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies. https://features.csis.org/deter-and-divide-russia-nuclear-rhetoric/ [in English]. [Williams, H., Hartigan, K., MacKenzie, L., Younis, R. Deter and Divide: Russia's Nuclear Rhetoric and Escalation Risks in Ukraine. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 2024. URL: https://features.csis.org/deter-and-divide-russia-nuclear-rhetoric/ (дата звернення: 01.05.2026)].

York, C. (2024). Poll: More and more Russians think a nuclear strike on Ukraine is justified. Kyiv Independent. https://kyivindependent.com/more-and-more-russians-think-a-nuclear-strike-on-ukraine-is-justified/ [in English]. [York, C. Poll: More and More Russians Think a Nuclear Strike on Ukraine Is Justified. Kyiv Independent. 2024. 31 July. URL: https://kyivindependent.com/more-and-more-russians-think-a-nuclear-strike-on-ukraine-is-justified/ (дата звернення: 01.05.2026)].

Ya. V. Kogan
Department of International Relations
Odesa I.I. Mechnikov National University
r. 32, Frantsuzkyi blv., 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

THE NUCLEAR FACTOR IN THE MASS CONSCIOUSNESS OF RUSSIANS: FROM THE COLLAPSE OF THE USSR TO THE FULL-SCALE WAR IN UKRAINE (1991–2026)

Summary
Russians from the collapse of the Soviet Union to the current stage of the Russo-Ukrainian War. The relevance of the study is determined by the growing role of public opinion in legitimizing Russia's nuclear deterrence policy, the increasing use of nuclear signaling by the Kremlin as an instrument of foreign policy coercion, and the need to assess the impact of state propaganda on public perceptions of nuclear weapons. The aim of the research is to identify the patterns underlying the transformation of Russian public attitudes toward nuclear weapons through the analysis of independent sociological studies, official doctrinal documents of the Russian Federation, and contemporary scholarly literature. The methodological framework combines historiographical, comparative, content, and discourse analysis, enabling the author to trace the relationship between the evolution of Russia's nuclear doctrine, changes in political discourse, and the dynamics of mass consciousness. The study demonstrates that the transformation of public perceptions has been uneven and closely correlated with the major stages of Russia's nuclear policy, the annexation of Crimea, the full-scale invasion of Ukraine, and the use of nuclear rhetoric as a tool of both domestic mobilization and foreign policy pressure. The findings of independent sociological studies indicate a gradual increase in Russian public tolerance toward nuclear rhetoric while simultaneously revealing that the majority of the population continues to oppose the actual use of nuclear weapons even under conditions of military escalation. The research also identifies a gap between abstract approval of nuclear coercion and support for its practical implementation. The scientific novelty of the study lies in integrating the analysis of the evolution of Russia's nuclear doctrine with the dynamics of mass consciousness based on independent sociological data. It is concluded that, despite the gradual erosion of the nuclear taboo and increasing public tolerance toward nuclear threats, most Russians still do not support the direct use of nuclear weapons, while nuclear signaling primarily serves as a means of political power projection and an instrument for legitimizing state policy.
Key words: nuclear consciousness, mass consciousness, nuclear deterrence, nuclear signaling, Russo-Ukrainian War, nuclear doctrine, nuclear taboo.

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.11.2026